

ONTWIKKELINGEN IN GROEVE 'T ROTH

KANSSEN VOOR NATUUR EN RECREATIE IN EEN IN EXPLOITATIE ZIJNDE MERGELGROEVE

Janine Huntjens, Ankerpoort NV, Postbus 260, 6200 AG Maastricht

Arjan Ova, Stichting het Limburgs Landschap, Postbus 4301, 5944 ZG Arcen

Groeve 't Rooth ten noordoosten van Cadier en Keer is door mergelwinning ontstaan. In delen van het gebied vindt nog steeds mergelwinning plaats. In de oudere, heringerichte delen hebben zich in de loop der jaren veel zeldzame planten- en diersoorten gevestigd. De laatste jaren wordt gericht beheer uitgevoerd om deze waarden verder te versterken. Belangrijk daarbij is dat de geregleerde, extensieve recreatie in het gebied mogelijkheden blijft krijgen. In dit artikel wordt kort ingegaan op de waarden van het gebied, zowel gezien vanuit natuur en landschap als ook voor de recreatie.

EEN STUKJE GESCHIEDENIS

In Zuid-Limburg bevonden zich voor de Tweede Wereldoorlog vele kleine mergelgroeven voor regionaal gebruik. De mergel werd gebruikt als kalkmeststof en als gebrande kalk voor de bouw. Daarnaast was er de grootschalige winning van mergel voor de cementindustrie door de ENCI in de Sint-Pietersberg in Maastricht. De kleine groeven kwamen met name voor in gebieden aan de randen van de plateaus, omdat daar de mer-

gel dicht aan de oppervlakte komt. Om te voorkomen dat deze randen te veel zouden worden aangetast, drong de provinciale overheid in de veertiger jaren aan op concentratie van de mergelwinning. De Tweede Speciale Mergelcommissie uit 1954 wees als locatie het gebied ten oosten van de groeve Nekami, de huidige Groeve 't Rooth, aan. Gedeputeerde Staten van de Provincie Limburg stemden hier later mee in. In 1980 nam Ankersmit, in 1993 opgegaan in Ankerpoort, de aandelen en het exploitatiecontract van ex-

ploitant Nekami over in B.V. Grondbezit Bemelen. Sindsdien heet de groeve 'Groeve 't Rooth'. Tegenwoordig beslaat de groeve, die is gestart in 1938, een totale oppervlakte van circa 40 ha, waarin zowel het heringerichte als het nog in exploitatie zijnde gedeelte liggen besloten.

Bij aanwijzing van het gebied als locatie voor mergelwinning, is besloten dat het in fases zou worden afgegraven en dat voor elke fase opnieuw een vergunning zou worden verleend. Dit kan echter niet zonder dat er een door de provinciale overheid goedgekeurd plan ligt voor de herinrichting van het gebied. Was het tot de jaren zeventig van de vorige eeuw nog gebruikelijk om afgegraven gebied terug te brengen in de oorspronkelijke staat, meestal landbouwgebied, in de jaren erna vond er een verandering in denken plaats. De rol van de landbouw nam af, en dus werd ervoor gekozen het gebied in te richten als een natuurgebied met mogelijkheden voor extensieve recreatie. Op die manier werd de omgeving niet alleen iets 'ontnomen', maar kwam er weer iets waardevols voor in de plaats. In de plannen die werden neergelegd voor de inrichting van dit extensieve recreatiegebied, staat het volgende:

"Het aanwezige relatief weinig reliëfrijke en bodemkundig weinig diverse gebied kan veranderd worden in een reliëfrijk gebied waardoor aangrijpingspunten voor geleidelijk aan toenemende bodem- gevolgd door begroeiingsdiversiteiten, ontstaan.(...) Zowel duidelijk afgewerkte delen als delen waar spontane vorming van nieuwe milieu-omstandigheden door b.v. het plaatselijk, zonder reële gevarenkansen, zich laten voordoen van erosieprocessen zouden mozaïekachtig moeten afwisselen.(...) Hiervoor dienen in het beheer regelingen te worden getroffen, waarvoor een goed doordacht beheersplan het geëigende instrument is." (THIJSEN, 1976).

FIGUUR 1

Plattegrond van Groeve 't Rooth met gebruikte toponiemen (illustratie: Jeroen Helmer).

LANDSCHAPS- EN NATUURWAARDEN

Bij de herinrichting ontstond een ander type landschap, dat in eerste instantie op de teken-
tafel ontworpen was. Dekgrond werd benut
om in de oudste (zuidwestelijke) delen van de
groeve het landbouwgebied op een lager ni-
veau te herstellen. Van de vroegere geomor-
fologie van het gebied is hier nagenoeg niets
meer te zien. Vanaf eind jaren zeventig werd
getracht droogdalen aan te leggen in de groe-
ve. Daarbij was tevens plaats voor het in
stand houden van enkele rotsformaties (het
Broodje, het Mannetje, de Merapi; figuur 1 en
2). Een belangrijk stuk van de Nederlandse
aardgeschiedenis blijft zo herkenbaar voor de
bezoekers van het gebied. In het in exploita-
tie zijnde deel van de groeve zijn maagdelijke
mergelwanden aanwezig. De landschappelij-
ke waarde is hier voor sommigen wellicht
nog gering, maar zeker na afwerking, zo mo-
gelijk volgens de filosofie van het rapport
Verborgene Valleien (PETERS, 1999), kan deze
aanzienlijk zijn. De natuurwaarden in de
groeve zijn groot, en gekoppeld aan enkele
karakteristieke eigenschappen van het groe-
vemilieu: kalkrijkdom, rotsformaties, afwis-
selend microklimaat en dynamiek.

Na mergelwinning is logischerwijze weinig

FIGUUR 2

't Broodje is een kalkmuur die in de eindafwerking vrij is gelaten. Dit biedt een mooie uitgangssituatie voor natuur maar houdt ook de aardkundige geschiedenis van Zuid-Limburg zichtbaar (foto: Gerrit Lenting).

FIGUUR 3

Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*) tussen vuursteen (foto: Gerrit Lenting).

mergel als groeiplaats voor planten meer aan-
wezig. Plaatselijk is de
aanwezige mergelbo-
dem zelfs afgedekt
door een laag dek-
grond, waarbij de in
potentie zeer goede
uitgangssituatie voor
kalkminnende soorten
is verdwenen. Toch is
sinds 1980 een groot

aantal kalkminnende plantensoorten in de
groeve aangetroffen. Voorbeelden hiervan
zijn Donderkruid (*Inula conyzae*), Rood pe-
perboompje (*Daphne mezereum*), Stijve
ogentroost (*Euphrasia stricta*), Mannetjesor-
chis (*Orchis mascula*) en Ruige scheefkelk (*Ara-
bis hirsuta* subsp. *hirsuta*) (CROMBAGHS, 1998;
PETERS & EGELMEERS, 2004). Over het alge-
meen gaat het om soorten van kalkrijke ruig-
ten en stenige plaatsen.

Rotsformaties in de groeve, zowel die van
recente als oudere datum, zijn een geschikt
leefgebied van enkele eerder genoemde kalk-
minnende planten, maar ook van echte rots-
planten als Muurhavikskruid (*Hieracium mu-
rorum*) en Muursla (*Mycelis muralis*).

Mergelwanden zijn eveneens van groot belang
voor fauna. Vele soorten bijen en wespen be-
nutten de steile op het zuiden gerichte wan-
den voor het graven van hun nestholletjes (PE-
TERS, 1999). Eén van de zeldzaamste Neder-
landse broedvogels, de Oehoe (*Bubo bubo*)
heeft een sterke binding met rotsformaties.
Nederlandse broedgevallen vinden voorals-
nog vrijwel alleen plaats op hoge mergelwan-
den (DAMINK, 2004). Broedgevallen van deze
soort zijn in Groeve 't Rooth tot nu toe niet
vastgesteld; wel zijn er waarnemingen van zich
soms territoriaal gedragende exemplaren.

Door de afwisseling in reliëf in combinatie

met noord- en zuidexpositie heerst er een
zeer afwisselend microklimaat in de groeve.
Naast bijzonder warme mergelwanden met
hun kenmerkende plantenwereld en ento-
mofauna, zijn er ook op het noorden gerich-
te hellingen, waar de zon nooit schijnt. Soms
worden deze hellingen gevormd door oude
opslagplaatsen van bij de mergelwinning vrij-
gekomen vuursteenknollen. Dit koele en
vochtige milieu is bij uitstek een groeiplaats
voor vele soorten varens, mossen en korst-
mosses. De meeste markante hiervan zijn de
Steenbreekvaren (*Asplenium trichomanes*; fi-
guur 3) en Tongvaren (*Asplenium scolopen-
drium*), waarvan met name de eerste talrijk in
de groeve voorkomt. Tevens vormt de groe-
ve de enige groeiplaats van de Lansvaren (*Po-
lystichum longitis*) in Limburg (zie PETERS &
EGELMEERS, 2004).

Een groot deel van de groeve waar geen mer-
gel meer wordt afgegraven is redelijk stabiel.
De successie is gestart, en geleidelijk veran-
dert het gebied van een kale vlakte in gras-
land, ruigte of bos. Enkele zeldzame soorten
zijn echter aangepast aan dynamische syste-
men. De Geelbuikvuurpad (*Bombina varia-
gata*) is hier een goed voorbeeld van. Ook an-
dere tegenwoordig zeldzame soorten als
Vroedmeesterpad (*Alytes obstetricans*) en
Kamsalamander (*Triturus cristatus*) komen in
Groeve 't Rooth voor (zie TILMANS & VAN
DEN BROEK, 2004).

BESCHERMD NATUURMONUMENT

De keuze voor een andere inrichting van het
gebied dan de oorspronkelijke akkers en wei-
den, heeft geleid tot een grote variatie in flora
en fauna. Daarom is een gedeelte van Groeve
't Rooth, dat niet meer in exploitatie is (circa

25 ha) in 1987 aangewezen als wettelijk Beschermde Natuurmonument. Drie belangrijke redenen om dit te doen waren: 1. het voorkomen van de op dat moment enige levensvatbare populatie van de Geelbuikvuurpad in Nederland en het voorkomen van andere beschermde soorten herpetofauna; 2. de grote variatie aan vegetatietypen van geheel open vegetaties tot opgaand bos; en 3. de mogelijkheden voor de ontwikkeling van kalkgraslanden in het gebied. Tevens wordt bij de aanwijzing expliciet genoemd dat enige mate van rust in het gebied van groot belang wordt geacht. Op initiatief van de Provincie Limburg is voor dit Beschermde Natuurmonument een beheerplan voor de periode 1998 - 2000 opgesteld, waarin beschreven is hoe de belangrijkste natuurwaarden behouden en versterkt kunnen worden (CROMBAGHS, 1998). Een beheerplan voor de komende jaren wordt op dit moment opgesteld. De grootste eigenaren in het gebied (Ankerpoort en Stichting het Limburgs Landschap) voeren, hierin bijgestaan door de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen in Limburg, het beheer uit zoals dit in de plannen geschetst is.

BEHEER IN DE GROEVE

Het beheer in Groeve 't Rooth is zowel gericht op soortbescherming (Geelbuikvuurpad) als op het in stand houden van de variatie in het gebied. Ten behoeve van de Geelbuikvuurpad zijn de afgelopen jaren voortplantingshabitats aangelegd. Deze zijn speciaal ontwikkeld voor deze pioniersoort, en bestaan uit een grote oppervlakte ondiepe plasjes die regelmatig droogvallen (TILMANS & VAN DEN BROEK, 2004). Vrijwilligers van de Vogelwerkgroep Bemelen zorgen er jaarlijks voor dat deze poelen weer als pionierswater kunnen functioneren. Ondiepe poelen die geheel zijn dichtgegroeid met vegetatie zijn namelijk ongeschikt als voortplantingsplaats. De variatie in het gebied wordt op twee manieren in stand gehouden. Ten eerste is er onder begeleiding van Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen op diverse plaatsen bos gekapt. Veelal ging het hierbij om jong bos met als dominante soort Ruwe berk (*Betula pendula*). Bosranden werden gekapt om poelen die beschaduwde waren geraakt, weer in de zon te krijgen. Tevens werden zo locaties gecreëerd waar bosranden en (kalkrijke) ruigten tot ontwikkeling kunnen komen. Deze vormen een geschikt landbiotoop voor onder andere de Geelbuikvuurpad.

FIGUUR 4
In Groeve 't Rooth lopen verwilderde geiten rond. Ze zijn destijds door onbekenden in de groeve gezet, maar hebben zich goed weten aan te passen aan de rotsige omgeving (foto: Gerrit Lenting).

Zonder verdere ingrepen zullen deze gekapte zones weer snel dichtgroeien. Door middel van jaarrond begrazing door een groep van tientallen geiten (figuur 4) en twee Konikpaarden wordt getracht de bosontwikkeling te vertragen. De paarden zorgen er voor dat de grazige vegetaties, inclusief de potentiële kalkgraslanden niet dichtgroeien met struweel. Paarden en zeker geiten schillen in de winter de bast van bomen, en zorgen zo op een natuurlijke wijze voor het uitdunnen van bos. Omdat geiten zelfs op de steile rotshellingen op zoek gaan naar voedsel wordt ook hier successie vertraagd. Op dit moment is nog de vraag of de huidige begrazingsdruk voldoende is om een stabiele verhouding in stand te kunnen houden tussen open en meer gesloten vegetaties in de groeve. Mogelijk zal direct menselijk ingrijpen door kapwerk nog een aantal jaren moeten worden voortgezet om de doelstellingen geformuleerd in het beheerplan te blijven realiseren. Inmiddels zijn mede onder invloed van het rapport Verborgene Valleien de inzichten over herinrichting wederom veranderd. Deze nieuwe inzichten, waarbij het toelaten van natuurlijke processen in de afgewerkte groeve een centrale rol vervullen, zullen waarschijnlijk bij een volgende vergunningverlening worden gevolgd.

ONTWIKKELING RECREATIE

Om de onbekendheid met de activiteiten in de groeve en de gevolgen van de mergelwinning weg te nemen besloot Ankersmit rond 1982 om Groeve 't Rooth wekelijks één dag open te stellen voor, met name, het regionale publiek. Geïnteresseerden konden zo, ondanks de economische activiteiten in het gebied, toch al gebruik maken van de recrea-

tieve mogelijkheden die het gebied bood. Vanwege diezelfde economische activiteiten golden er wel twee belangrijke voorwaarden: recreatie kon vanwege de veiligheid alleen onder toezicht en op gecontroleerde momenten plaatsvinden (dus alleen wanneer er niet in de groeve werd gewerkt). Immers, veilige mergelwinning en tegelijkertijd rondlopende bezoekers gaan niet samen.

De drempel voor een bezoek werd laag gehouden: er zijn geen kosten aan verbonden, de groeve is het hele jaar door op zaterdag geopend en voor iedereen toegankelijk. De afdeling Limburg van de Nederlandse Geologische Vereniging (NGV) ondersteunt de eigen medewerkers van Ankerpoort in belangrijke mate bij het houden van toezicht en verzorgt de rondleidingen die op aanvraag worden gegeven. Aanvankelijk bezochten op woensdagmiddagen ook schoolklassen de groeve. Deze excursies werden geleid door (oud-)medewerkers van Ankersmit. Mede door gebrek aan personele bezetting is echter in 1997 besloten deze excursies te beperken tot scholen uit de directe omgeving en studenten met een studie gericht op geologie of natuur.

Sinds het begin van de wekelijkse openstelling van Groeve 't Rooth is er veel belangstelling voor de natuur in het gebied: er zijn vele inventarisaties naar soorten uitgevoerd en enkele (natuur-)verenigingen uit de omgeving zijn actief in de groeve. Toch richtte de aandacht van het 'grote publiek' zich met name op het zoeken naar fossielen en op geologische aspecten (figuur 5). Medio jaren negentig vertoonde het bezoekersaantal een sterk stijgende lijn. Het jaarlijkse bezoekersaantal naderde de 10.000, met een duidelijke piek in de zomermaanden. Omdat de veiligheid van de bezoekers voorop staat, is samen met de toezichthouders besproken hoe deze zo veel mogelijk gewaarborgd kon worden. Dat resul-

teerde in een aantal voor de hand liggende maatregelen, als een betere herkenbaarheid van de surveillanten en het duidelijker communiceren van de gedragsregels. Daarnaast werd gekeken naar de samenstelling van het publiek. Dat leidde tot een adviesleeftijd van minimaal tien jaar voor kinderen die in groepsverband komen en een aanmeldingsplicht voor groepen van meer dan tien personen.

Om de aandacht voor de natuur en het Natuurmonument te stimuleren, wordt er sinds 1997 in persuitingen met name de nadruk gelegd op het natuurgebied en zijn bijzonderheden. Daarnaast heeft de samenwerking tussen Stichting het Limburgs Landschap en Ankerpoort geresulteerd in betere informatie over de natuurwaarden van het Beschermde Natuurmonument. Hoewel we dit niet met harde cijfers kunnen onderbouwen, blijkt ook uit de jaarlijkse verslagen van de heer W.M. Felder, die als excursieleider van de NGV afdeling Limburg een belangrijke bijdrage levert in het toezicht in de groeve, dat al deze ontwikkelingen langzaam het gewenste effect krijgen op het bezoekersprofiel.

De wijze van herinrichten en het beheer van het gebied hebben invloed op de vorm waarin gerecreëerd wordt en het type bezoekers dat van de heringerichte groeve komt genieten. Nu al is zichtbaar dat het aantal specifiek

op natuur gerichte bezoekers toeneemt. In de toekomst zal deze ontwikkeling door Stichting het Limburgs Landschap en Ankerpoort, mogelijk door gerichte activiteiten, verder worden gestimuleerd. De grootte van de groeve, waarbij sommige delen moeilijk bereikbaar zijn, zorgt er echter voor dat er altijd rustige plekjes blijven waar dieren zich kunnen terugtrekken. Zonering van het gebied blijft wel van belang om kwetsbare diersoorten adequaat te kunnen beschermen. Te veel verstoring van de Geelbuikvuurpad, of erger nog het wegvangen ervan, kan desastreus zijn voor het overleven van deze soort in de groeve. Uit de ontwikkeling van het gebied blijkt echter dat de bezoekers van de groeve vooralsnog slechts in beperkte mate een negatieve invloed uitoefenen op de natuurwaarden in het gebied. Mogelijk zal het aantal bezoekers ook weer afnemen wanneer de exploitatie ten einde is en fossielen zoeken moeilijker wordt.

TOT SLOT

Groeve 't Rooth heeft zich sinds 1938 ontwikkeld tot een zeer gevarieerd natuurgebied. Ondanks of dankzij de werkzaamheden van achtereenvolgende mergelwinners is er

een uniek gebied ontstaan dat door zijn variatie in landschaps- en natuurwaarden een grote aantrekkingskracht heeft en zal blijven hebben op de recreant. Ook een toekomstige afwerking van het nu nog in exploitatie zijnde deel van de groeve, mogelijk volgens de filosofie van Verborgten Valleien, zal een verdere bijdrage leveren aan deze variatie. Naar verwachting zal de soortenrijkdom van de groeve daarvan profiteren, wat het gebied voor de recreant nog interessanter maakt.

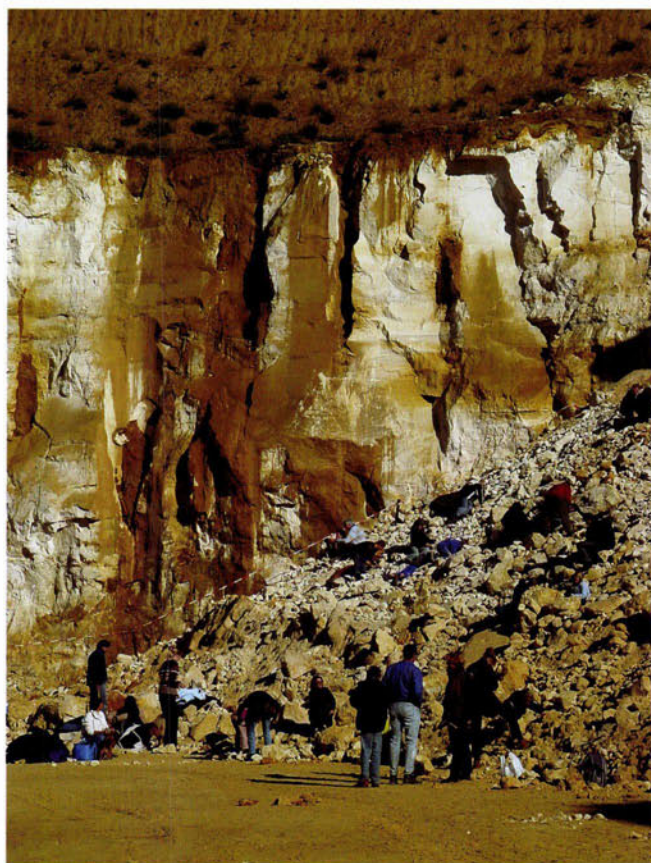
SUMMARY

DEVELOPMENTS AT THE 'T ROTH LIMESTONE QUARRY OPPORTUNITIES FOR NATURE CONSERVATION AND RECREATION

Groeve 't Rooth, near the village of Margraten, is a limestone quarry which is currently still being exploited. The disused part of the quarry is a nature reserve, housing rare species of plants and animals. The main factors influencing its flora and fauna composition are the calcareous soil, rocky outcrops and the specific microclimate. The quarry is open to the public only on Saturdays. Most people come to look for fossils, but increasing numbers visit the quarry because of its unique wildlife qualities. The owners, the quarrying company Ankerpoort NV and the conservation society Stichting het Limburgs Landschap, jointly manage the area, and try to maximise the ecological and wildlife qualities.

LITERATUUR

- CROMBAGHS, B., 1998. Het Beschermde Natuurmonument 'Groeve 't Rooth' te Margraten. Deel I. Beheersplan 1998 – 2000; deel II. Achtergronddocument, een actualisering van de beheersvisie. Natuurbalans/Limes Divergens, Nijmegen.
- DAMINK, H., 2004. Biotoopgebruik van Oehoes in groeven. *Natuurhistorisch Maandblad* 93 (4): 101-104.
- PETERS, B., 1999. Verborgten Valleien. Ecologie en beheer van mergelgroeven in Zuid-Limburg: de Curfsgroeve als voorbeeld. Stichting Ark, Hoog-Keppel.
- PETERS, B. & J. EGELMEERS, 2004. De flora van enkele Limburgse groeven. Groeve 't Rooth, de Curfsgroeve en de Meertensgroeve. *Natuurhistorisch Maandblad* 93 (4): 105-114.
- THIJSEN, W., 1976. Uitgangspunten voor een eindtoestandsplan voor de mergelgroeve van de Grondbezit Bemelen (B.V. Nekami-mergel), Margraten (L.). Werkplaats voor Milieubouw Ir. Wil Thijssen B.V., Lith.
- TILMANS, R. & T. VAN DEN BROEK, 2004. De herpetofauna in de Limburgse mergelgroeven. Perspectieven voor pioniersoorten? *Natuurhistorisch Maandblad* 93 (4): 88-94.

FIGUUR 5
De mogelijkheid om op zaterdagen naar fossielen te zoeken in Groeve 't Rooth is zeer populair (foto: Gerrit Lenting).